

Hozirgi Zamon Fransuz Tilida Dialoglarning Lingvoprogramatik Va Lingvomadaniy Xususiyatlarining Ifodalanishi

Otamurodova Dilafroz Raxmonovna

O'zDJTU fransuz tili amaliy fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Davlatlararo ijtimoiy munosabatlar mavjud ekan, bu esa o'sha davlatning tilini bilishni talab etadi. Bu o'z navbatida tomonlar o'rtasidagi muloqot, ya'ni dialog birligini shakllantirish demakdir. Ushbu maqolada hozirgi zamon fransuz tilida dialoglarning lingvoprogramatik va lingvomadaniy xususiyatlarining ifodalanishi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: tilshunoslik, lingvomadaniy, paradoksal, grammatik, dialog, xalqaro, strategiya, muloqot, an'ana, zamon.

Har bir millat, ellat o'zining dunyoqarashi, etnik kelib chiqishi, urf-odatlarini, jamiyatdagi o'rnini til vosita sifatida o'zaro bog'lab turadi. Tilshunoslikda lingvomadaniy tushunchasi eng ko'p qo'llaniladigan hamda madaniyat bilan uzviy bog'langan holda fanning bir qismi sifatida hozirgacha izlanishlar olib borilmoqda. Tilshunoslikda til madaniyat bilan bog'liq bo'lib qolmasdan, balki uning o'zi madaniyatdan o'sib chiqqan va uni ifodalaydigan vositadir degan faraz mavjud. Ayni paytda til madaniyatning yaratilish vositasi, rivojlanishi, saqlanishi bo'lib kelmoqda. Xalqaro muloqotni rivojlantirish va ikki suhbatdoshga begona vositachilik tilidan tez-tez foydalanish til o'qitishga yangi yondashuvni talab qiladi, bu birinchi navbatda muloqotda madaniy farqni hisobga olish qobiliyatini rivojlantiradi. U madaniy vositachilik pedagogikasidan o'tadi, bu yerda "madaniy uchinchi" qurilgan, ya'ni ma'lum va tan olingan qadriyatlar tizimlari, ko'pincha bir-biridan farq qiladi, lekin bir-biriga toqat qiladi. An'anaga ko'ra, chet tillarini o'rgatish va o'qituvchilar malakasini oshirishda asosiy e'tibor til o'rganishning lingvistik jihatlariga qaratilgan. Har doim kuchayib borayotgan harakatchanlik tufayli yuzaga kelgan xalqaro va madaniyatlararo muloqotning rivojlanishi, unga millatchilik va etnosentriklarning umumiy o'sishi belgilari qo'shiladi, bu til o'qitishga yangicha yondashuvni taqozo etadi. Shuning uchun pedagogik yo'nalish juda muhimdir. To'g'ri, bu murojaat butun ta'lim tizimiga qaratilgan bo'lsa-da, o'z mohiyatiga ko'ra ta'limni baynalmilallashtirishda chet tillarini o'rgatish va o'rganish muhim rol o'ynashiga bog'liq. Madaniyatning eng yorqin va murakkab ifodasi tildir. Shunday qilib, madaniy farqni anglash, madaniyatlararo muloqotda ushbu farqni hisobga olish irodasi va qobiliyati o'quvchilar va talabalar bilan ustuvor yo'nalish sifatida rivojlantirilishi kerak. Ushbu yangi vazifani amalga oshirishda til o'qituvchilarini qo'llab-quvvatlash va ularning madaniyatlararo muloqotni osonlashtiradigan shaxs bo'lishlariga imkon berish uchun yangi o'quv qo'llanmalari va yangi metodologiyani ishlab chiqish zarur, ayniqsa chet tillarini o'qitishda. Mavjud o'quv materiallari talabalarni o'zlarini aniqlashning boshqa usulini egallashga va boshqa qadriyatlar, qarashlar va didlar tizimiga ijtimoiy kirishga deyarli yoki umuman taklif qilmaydi, chunki bu materiallar ularning qadriyatlari, qarashlari, munosabati va didlarini tasdiqlashning yagona ta'siriga ega. Materiallarda deyarli har doim namunali ona tilida so'zlashuvchilar - mahalliy aholi tomonidan yozilgan, ijobiy xabarlar (ishonchsizlik, qo'rqinchli so'zlar, ikki tomonlama ma'no va boshqalar), neytral vaziyatlarda (aeroportlar, kontsertlar, temir yo'l vokzallari va boshqalar) yozilgan suhbatlar mavjud bo'lib, ular o'quvchini hozirgi voqelik holatlariga duch kelish, muloqotda ishtirok etayotgan odamlarning kontekstni o'qishi butunlay boshqacha bo'lishi mumkin. Bunday vaziyatlar tushunmovchilikning mumkin bo'lgan joylarini aniqlashni talab qiladi. Amaldagi materiallar talabaga o'z madaniyati, ijtimoiy o'ziga xosligi narsalarning yakuniy o'lchovi emasligini tushunishga yordam berish o'rniga, oxir oqibat muhim narsa faqat o'z fikrlash va yashash tarzi ekanligi haqidagi g'oyani mustahkamlash xavfi tug'diradi. Chet tillarini o'rgatish talabani o'z nuqtai nazariga shubha qilish va aytilgan va

qilingan narsalar ortida yotgan mumkin bo'lgan ma'nolarni aniqlash uchun boshqa va o'zi bilan ochiq muzokaralar olib borish holatiga keltirishi kerak (Villems, 1991; Bayram, 1992). Aniq sabablarga ko'ra biz uzoq vaqtdan beri maqsadli tilning standart talaffuzi va grammatik modelini qabul qilganmiz. Agar avtomobil tilidan foydalanish ushbu til madaniyatining asoslariga ega bo'lsa, hamma narsa osonroq bo'lar edi: bu muloqot va o'zaro ta'sirni osonlashtiradi. Ammo ko'pincha bunday bo'lmaydi va ona tilida so'zlashuvchi o'z tilini to'g'ri urg'u va grammatika bilan aytilishini eshitib, adashadi: u suhbatdoshning o'zi bilan bir xil madaniy murojaatlarga ega ekanligini taxmin qiladi. Shu nuqtai nazardan, chet tilidagi va lingua frankadagi aloqalarni taqqoslash mumkin: ishtirokchilar, shu jumladan foydalaniladigan tilning ona tilida so'zlashuvchisi, bir-birlarining til qobiliyatlaridagi madaniy "bo'shliqlar" ni hisobga olishlari kerak. Agar ona tilida so'zlashuvchining o'zi chet tilini o'rganish tajribasiga ega bo'lsa, u qiyinchiliklar paydo bo'lganda ularni idrok etishga ko'proq moyil bo'ladi. Shu bilan birga, Evropa ta'lim tizimlari migratsiyaning ortib borayotgan ahamiyati bilan ajralib turadi. Biz ertami-yo'qmi, til o'rgatishning yangi muammosi paydo bo'lganini ko'ramiz. Bu muammo jamiyatdagi o'zgarishlarga moslashish irodasini ochib beradi. Shaxslarning geografik va ijtimoiy jihatdan ortib borayotgan harakatchanligi xalqaro mikro-jamiyatning natijasi bo'lishni to'xtatadigan madaniy-lingvistik qarama-qarshilikni qo'llab-quvvatlaydi. Muloqot, yangi texnologiyalar bilan ta'minlangan ommaviy hodisa, real vaqt rejimida turli sheriklar o'rtasida sodir bo'ladi va dialog harakatning bevosita qismidir.

Maqsadlar har xil bo'lgani uchun o'qitishning maqsadlari ham o'zgaradi. Tushunish hech bo'lmaganda dastlab ifodadan ustun turadi. Maqsad endi til mutaxassislarini tayyorlash bo'lmasa, maqsadli tildan akademik foydalanishga nisbatan bag'rikenglik yanada kengroq bo'ladi. Aniqroq aytganda, madaniy referent yagona akademik va adabiy referent bo'lishni to'xtatib, ijtimoiy guruhlarning xilma-xilligiga nisbatan madaniyatlar va tillarning xilma-xilligini hisobga oladigan ko'plik referentiga aylanadi. Biz oraliq, ammo izchil grammatik konstruksiyalarning vaqtinchalik haqiqiylikini tan olamiz, ular g'oyalar, ijodkorlik va muloqotni rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu bag'rikenglik strategiyasi, xato qilish huquqi shaxsiy shakllantirish amaliyotiga ustuvor ahamiyat beradi (L. Vallès Ferrer, 1989). Bu imkon qadar ko'proq odamlarning muloqot qobiliyatlarini o'zlashtirish maqsadiga javob beradi. Talabada madaniyatlararo muloqotning oddiy muammolarini so'rash, ma'lumot olish, egallash va hal qilishning kognitiv jarayonini rivojlantirish kerak. Jamiyat qurish jarayonida demokratik usullarda ishtirok etish uchun yetarli. Buning uchun har bir inson o'zining rivojlanish salohiyati bilan bog'liq bo'lgan madaniyatlar voqeligini ham, ishtirokchilar o'rtasida yuzaga keladigan qarama-qarshiliklar, konsensuslar va murosalar natijasida kelib chiqadigan virtual reallikni ham o'yinga olib keladigan madaniy dinamikada qatnasha olishi kerak. Ushbu dinamaning natijasi madaniy vositachilikdir. Madaniy vositachilik deganda, biz bir nechta madaniyat elementlaridan tortib, qisman turli sheriklar uchun umumiy bo'lgan kesishgan sxemalarni qayta tiklaydigan barcha o'zaro ta'sirlar va sinergiyani nazarda tutamiz. Ushbu vositachilik xayoliydan ramziyga va individualdan jamoaga o'tish imkonini beradi. Bu jarayon mentalitetning o'zgarishiga to'g'ri keladi: zamonaviylik doirasidan uzilish, tasodifiylikni ijtimoiy dinamaning "normal" elementi sifatida qabul qilish va ijtimoiy axloq va mas'uliyatli, avtonom va birlashgan sub'ektning etikasi o'rtasidagi bog'liqlik. Ammo, paradoksal ravishda, madaniy farqlanish qisqarish tendentsiyasiga ega bo'lsa-da, o'ziga xosliklarning tasdiqlanishi kuchayadi: tuzilmalardan tashkiliy dinamika ustunlik qiladi, tizimdagi aktyorning o'yini hal qiluvchi bo'ladi va sub'ektning etikasi ijtimoiy axloqdan ustun turadi. Bunday nuqtai nazar, vositachilik jarayonlari va ta'lim sohasidagi madaniy hamkorlikdagi treningni e'tiborsiz qoldiradigan o'qituvchilarni tayyorlashning hozirgi amaliyotidan ajralib turadi. Shaxslar o'rtasidagi muloqot madaniy farqlarni intuitiv va o'z-o'zidan idrok etish bilan bog'liq bo'lgan strategiyalarga (gapirish, tushuntirishlar, dalillar va boshqalar) asoslanadi (Willems, 1993a). Muloqot qilish irodasida o'zini anglash, umumiy "figura" ni o'rnatish irodasi mavjud, shuning uchun nutqni qabul qiluvchi tomonidan "maqbul" bo'lishi uchun sozlash zarurati mavjud. Umumiy sonning qurilishi lug'atning asosiy ma'nosi bo'yicha kelishuvdan boshlanadi, lekin u kengroq tushunish jarayonining bir qismidir; uni turli murakkablik darajalarida tahlil qilish mumkin va uni birinchi navbatda begona madaniyatlar o'rtasidagi munosabatlarga

o'tishdan oldin tegishli bo'lgan jamiyat va madaniyatda tushunish mumkin. Buni ikkita misol tasdiqlaydi. Birinchisi, ingliz, fransuz va golland murabbiylari o'rtasidagi munozara bo'lib, unda "didaktik" atamasi kalit so'z bo'lgan. Shubhasiz, tushunmovchilik bor edi, bu britaniyalik hamkasbning xushmuomalalik bilan munosabatda bo'lishiga olib keldi, shunda didaktika ingliz tilida fransuz tilida akademik (transmissiv) deb tasniflanadigan o'qitish usulini belgilaganligi paydo bo'ldi. Darhaqiqat, fonda o'qitish jarayoni va o'quvchiga bo'lgan munosabat bilan bog'liq mafkuraviy ziddiyat shakllanayotgan edi. Ikkinchi misol, daniyalik va yunon o'quvchilari o'rtasida boshlang'ich maktab uchun dars tayyorlash paytida suvdan foydalanish masalasi bo'yicha suhbat. Madaniyatlarning zarbasi qattiq edi! Bu yerda ko'proq qiymat tizimlarining qarama-qarshiligi ta'kidlangan. Har qanday holatda ham, "umumiy figurani" qurish, birinchi navbatda, turli tizimlar o'rtasida qisman ekvivalentlikni o'rnatish uchun o'zining madaniy, ijtimoiy va shaxsiy qadriyatlarini va sheriklarning qadriyatlarini aniqlashga bog'liqligi aniq. Ushbu qurilish madaniy vositachilik jarayonini boshlash uchun markazlashtirish va universallashtirishning ikki tomonlama harakatini nazarda tutadi. Agar sheriklar haqiqatan ham muloqot qilishni xohlasalar, madaniy farqlarni idrok etish boshqasiga "uyg'onish" ning ijobiy munosabatini keltirib chiqaradi: agar suhbatdoshimning "madaniy guruhi" menga begona bo'lsa, men "burilishlar" dagi farqlarga sezgirman. va menda ishlatiladigan so'zlarning ma'nosi va nuanslari haqida doimiy noaniqlik bor, chunki bu nutqqa ma'no beradigan madaniy va yakuniy kontekstualizatsiya.

Shunday qilib, madaniy farqni idrok etish shaxsga, uning madaniyatiga, suhbatning ko'proq yoki kamroq aniq ob'ektiga, almashinuv kontekstiga va madaniyatlararo nima ekanligini ko'proq yoki kamroq rivojlangan idrok etishga bog'liq holda ko'proq yoki kamroq nozikdir. aloqa. Bu lingvistik konstruktsiyalarni dekodlash imkonini beradigan va o'zaro ta'sir dinamikasida ishlaydigan, umumiy referentlarni yaratishga imkon beradigan sxemalar, o'qish tarmoqlarining turlari yordamida, eng oson qo'llab-quvvatlaydigan elementlarni aniqlash orqali amalga oshiriladi. o'zgartirilgan (yoki sherik murosaga rozi bo'ladi deb o'ylaydi). Muloqot qilish fakti, bizning ixtiyorimizdagi vositalar bilan, o'zimizni muloqotga "qodir" his qiladigan o'zaro ta'sirni boshlaydi va birinchi muloqot qobiliyati madaniy vositachilik amaliyotida paydo bo'ladi. Chet tillarni o'rgatish va o'rganishning pedagogik ambitsiyalariga erishishga harakat qilish uchun madaniyatlararo kompetentsiyaning asosi bo'lgan quyidagi fikrlar e'tiborga olinadi. Ushbu mahorat quyidagilarga asoslanadi:

- shaxsiy xususiyatlar: ijtimoiy aloqalarga ochiqlik yoki aksincha; uyg'unlik yoki ziddiyatga yo'naltirilganlik;
- kommunikativ qobiliyat: shaxsning lingvistik, pragmatik va diskursiv qobiliyatlari doirasi, ular nimani bilishi va qila olishi, meta-muloqotlarni idrok etishi;
- boshqa tsivilizatsiya vakillari bilan haqiqatan ham muloqot qilish istagi: tsivilizatsiya o'z madaniyatini birinchi o'ringa qo'yib, ierarxiyadan qochib qutuladigan nisbiy haqiqat ekanligiga ishonch;
- o'z madaniyati va uning boshqa madaniyatlar bilan aloqalari haqida xabardor bo'lish va shu bilan birga bu holatni nisbiylashtirish va undan oshib ketish imkonini beradigan ijtimoiy-madaniy bilim.

Aqlli odamlar o'rtasida barcha tildan foydalanish yakunlanganligi sababli, strategik xatti-harakatlar kommunikativ kompetentsiyaning markazida bo'lishi kerak. Strategik kompetentsiya tsivilizatsiya bilan bog'liq va shuning uchun u kommunikativ kompetentsiyaga kelganda markaziy o'rinni egallashga haqli. Chet tilini o'rgatish o'quvchini muloqotda qo'llanilishi mumkin bo'lgan strategiyalar qatoriga urg'u berish orqali madaniy farqni sezdirishga qaratilgan bo'lishi kerak (Willems, 1993a, b). O'z ona tilidan foydalanadigan odamlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir misollarini tahlil qilish va o'rganish kerak, ularni ona tili bo'lmaganlar o'rtasidagi va shunga o'xshash vaziyatlarda ona tilida so'zlashuvchilar va ona tili bo'lmaganlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir bilan solishtirish kerak. Ma'lumotni, fikrni, his-tuyg'ularni to'ldirishga chorlaydigan bo'sh mashqlar ushbu o'zaro ta'sirlarni aniqlashtirishga yordam beradi (Willems, 1995). Aniqroq qilib aytadigan bo'lsak, bu shuni anglatadiki, talabalar birinchi navbatda o'zlarining madaniy odatlarini va maqsadli tilda

so'zlashuvchilarning madaniy odatlarini belgilangan va turli kontekstlarga muvofiq solishtirishga olib keladigan bir qator vazifalarga duch kelishlari kerak. Talabalar chet elda amaliyot o'tash uchun ketishdan oldin bu vazifalar uzoq vaqt davomida (taxminan olti oy) bajarilishi kerak. O'rnatilgan tadbirlarning konteksti maqsadli madaniyat o'qituvchilari bilan hamkorlikda tanlanishi va tuzilishi kerak. Ish ma'lumotlar, fikrlar yoki his-tuyg'ularni ifodalashni o'z ichiga olgan qisqa ketma-ketliklar shaklida bo'lishi mumkin, bu esa o'quvchilarni haqiqatga iloji boricha yaqinroq vaziyatlarga joylashtiradi. Talabalar bu mashqlarni dastlab o'zaro, institutda va ona tilida, so'ngra o'rganilayotgan tilda bajaradilar. Bu yutuqlar talabalar tomonidan yoziladi va murabbiy tomonidan tekshiriladi. Keyin, ikkinchidan, ular ikkita ona tilida so'zlashuvchi tomonidan yaratilgan bir xil vaziyatning yozuvini tinglaydilar va o'zaro strategiyalarini solishtiradilar. Nihoyat, ular mashqni takrorlaydilar va chet tilidagi ikkita yutuqlarini taqqoslaydilar, farqlarni aniqlaydilar va tahlil qiladilar. Bu yondashuv Willems (1994) tomonidan tasvirlangan. Keyingi qadam madaniyatlararo muloqotni osonlashtiruvchi element sifatida "kompensatsiya strategiyalari"ni o'rganishdir. Darhaqiqat, boshqa madaniyat vakillari bilan muloqot qilishda kompensatsiya strategiyalarini olishga tayyorlik muhim ahamiyatga ega. Bu biz gaplashgan "umumiy raqam" ni o'rnatishga asos bo'lgan madaniy vositachilikning boshlang'ich nuqtasidir. Ijtimoiy bilimlar va u ildiz otgan madaniy modellar bo'yicha muzokaralar ushbu kompensatsiya strategiyasiz mumkin emas. Talabalar sekin-asta madaniyatga ega bo'lish maqsadga muvofiqligini, lekin tanlagan xorijiy davlatda uzoq vaqt qolish bilan ham bunga erishish juda qiyinligini anglab yetadi. Agar siz uni diqqat bilan tayyorlagan bo'lsangiz, bunday amaliyot chet tili talabalari uchun juda muhimdir. Bu ularga kompensatsiya strategiyalarini amalga oshirish va xorijiy sherik bilan keyingi madaniy qurilishning kaliti bo'lgan umumiy raqamni ishlab chiqarish imkoniyatini taklif qiladi. Bu biz hozir guvohi bo'layotgan sivilizatsiyalar globallasuvi jarayonida hamkorlik muhimligini anglashning boshlanishidir. Evropa ta'limi bu xalqarolashtirish jarayonining bir qismidir: uning madaniy istiqbollari nisbiylashtiriladi va boshqalarning nuqtai nazari o'ziga xos tarzda qiziqarli hisoblanadi. Munozaraning markazida bo'lganligi sababli, chet tillarini o'rgatish va o'rganish masalasi mentalitetning rivojlanishi uchun qilinadigan sa'y-harakatlarning ahamiyati hisoblanadi. Intizomiy sohaga xos texnika va madaniy faktni hisobga olgan holda dinamik o'rtasida har doim dixotomiya vasvasasi mavjud.

Bo'lajak til o'qituvchilari o'z sinflarida madaniyatlararo tajribalarni yaratishni o'rganishlari kerak, bu madaniyatlar o'rtasidagi ekvivalentliklarga ongini ochish, shuning uchun farqlar nisbiylashtirish va o'zaro hurmat nuqtai nazaridan muhokama qilinadi. Trening ishtirok etish muammosining bir qismi bo'lgan vositachilik istagini hisobga olishi kerak. Bu dunyo fuqarolari o'rtasida yaxshiroq aloqa o'rnatish uchun aniq harakatlar tizimlarining markazida bo'lgan qonuniylik, o'zaro munosabat, nomutanosiblik va ekvivalentlik ustida ishlashni nazarda tutadi. Til vositasida madaniyatning moddiy va ma'naviy mafkurasi quriladi. Xalqaro muloqotni rivojlantirish yo'lida til o'qitishga yangi yondashuvni talab qiladi, bu esa o'z navbatda muloqotda madaniy farqni hisobga olish qobiliyatini rivojlantiradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Абдушукурова З., М.Нишонов ва б. Manuel de Français "Opinion originale I". Тошкент, 2013.
2. Никольская Е. К., Гольденберг Г. Я. Грамматика французского языка. М., 1982.
3. Попова И.Н., Казакова Ж.А., Manuel de français, часть 1., М., 2007.
4. Catherine Dollez, Ivana Vasiljevic, Annie Berthet, Judith Humery Alter égo I, Hachette Livre 2008.
5. Kleiber, Georges (1994). "Maqolning ta'rifi haqida", in: Nominales: Yo'naltiruvchi semantikada insholar. Parij: Armand Kolin, 207-224. Kleiber, Georges (1999). "Maqollar: "juda, juda o'ziga xos" turdagi mazhablar", Langue française 123, 52-69.
6. Kleiber, Georges (2000). "Maqollar ma'nosi haqida", Tillar 139, 39-58. LFE = Larousse frantsuzcha-ispansha/ispansha-frantsuzcha (1967). Parij: Larousse. Mieder, Wolfgang (1997). "Retrospektsiya va istiqboldagi zamonaviy paremiologiya", Paremiya 6, 399-416.